

ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ У СЛІДЧИХ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ ДОРΟΣЛИХ ТА ДІТЕЙ

Цумарєва Наталя Вікторівна

канд. психол. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ

Одним із найважливіших показників психологічної підготовленості до виконання професійних завдань слідчих виступають адаптивні здібності до стресу, професійна надійність та емоційна стійкість. Стрес, є одним з психічних станів людини, що характеризується її напруженням на фізичному, емоційному та когнітивному рівнях і виникає внаслідок порушення рівноваги між індивідом та середовищем. Діяльність поліцейських є однією із найбільш напруженіших і стресогенних, оскільки несе не тільки пряму загрозу життю та здоров'ю, яку щоденно відчують працівники поліції під час виконання своїх професійних завдань, але й насичена ситуаціями непередбаченості, ризику та невизначеності. Саме тому, пильна увага сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема, Дж. Роача, Р. Брианта, А. Картврайта, К. Шаратта *К.М. Недрі*, В.І. Поклада, О.О. Євдокімова, І.В. Жданова, Д.В. Швеця, та ін. направлена на дослідження, профілактику та зниження рівня стресу у поліцейських. Особливо актуальним дане питання стало під час воєнних дій на теренах України, адже кількість кримінальних правопорушень, тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема насильницьких вбивств та загибелі дорослих та дітей зростає.

Робота слідчих регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема, Наказом МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України від 06.07.2017. № 570 [3]. Вбивство є злочином проти життя особи і являє собою умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині (ст. 115 КК). Найважливішим завданням оперативно-розшукових та слідчих органів є швидке розкриття таких злочинів, встановлення причин і умов, що сприяють їх вчиненню. Складність розслідування вбивств зумовлена відсутністю, як правило, свідків, великою кількістю версій розслідування, характером речових доказів, а у деяких випадках інсценуванням обставин події злочину.

Робота слідчого починається тоді, коли злочин вже вчинено. Тому необхідно відмітити тривалий вплив на психіку поліцейського в екстремальних ситуаціях службової діяльності, що призводить до підвищення рівня стресу. Звичайно, такий тип діяльності справляє значний вплив на психіку слідчих. Велика кількість небезпечних ситуацій, а іноді й таких, що загрожують життю, вимагає від працівників вміння володіти собою, швидко оцінювати складні ситуації та приймати найбільш адекватні рішення, що сприятиме більш ефективному виконанню поставлених завдань і зменшенню надзвичайних подій і зривів професійної діяльності серед особового складу підрозділів поліції.

Слідчі інколи здаються несприйнятливими до стресів, напружень і тиску, пов'язаних з їхньою роботою, особливо ті, хто розслідує насильницькі злочини, такі як вбивства. Проте, дані Дж. Роач [6] свідчать про більшу поширеність виникнення когнітивного та емоційного стресу, проблем, пов'язаних з наслідками такого стресу серед слідчих, ніж у представників інших професій, включаючи хвороби серця, рак, алкогольну залежність, зловживання наркотиками та розлучення.

Основними причинами стресу для слідчих, на думку Д.В. Швець, є такі групи чинників: зовнішні, організаційні, професійні та особистісні. Дані чинники . На щодня впливають на слідчих і це, в свою чергу, може призвести до появи втоми, перевтоми, виникнення різних негативних емоційних станів, нав'язливих думок, соціальної ізоляції та розладів професійно-службової діяльності [5].

Найбільш емоційно несприятливими факторами в професійній діяльності слідчого вважають розслідування вбивств дорослих та дітей. Стрес, який переживають слідчі під час розслідування вбивств, впливає на прийняті рішення, упередження і навіть до зриву кримінальних розслідувань. Умови, в яких доводиться проводити розслідування вбивств характеризуються як стресогенні, такі, що часто мають психотравмуючий вплив на психіку правоохоронців [4].

Самі слідчі відмічають різницю у сприйнятті в розслідуванні смертей дітей та дорослих, адже дитяча смерть сама по собі є більш чутливою, несправедливою, має більшу емоційну вагу в сім'ї, зокрема у сприйнятті горя батьками та їх бажання знайти вбивцю, притягнути його до відповідальності покарати, та засудження в громадськості. З іншого боку, правоохоронець нічого не отримує від суспільства. Відповідно до законодавчих актів, працівник МВС України не має права не вийти на роботу (виключення – хвороба), не має права на страйк, не має права не погоджуватися з наказом начальника та не виконувати свої обов'язки тощо. У процесі професійної діяльності правоохоронець потрапляє в складні соціальні взаємовідносини з населенням, занурюється в саму суть соціальних проблем громади, при цьому рівень особистої соціальної, моральної та психологічної захищеності відносно низький.

Дослідження деяких авторів [1; 2] доводять взаємозв'язок досвіду роботи і стресу: ті слідчі, хто має великий досвід роботи, найменш сприймають свою роботу або роль як стресову. Респонденти повідомили, що вони, як правило, використовують інструкції з розслідування більше під час розслідування смертей дітей, аніж смертей дорослих. В цьому виявляється прояв когнітивного стресу. Це пояснюється поєднанням уявної складності і відносної рідкості вбивств дітей у порівнянні з вбивством дорослих. Тому дані факти роблять слідчих особливо вразливими до впливу емоційного стресу.

Підвищений ризик негативної дії стресу на психіку слідчих несуть також фактори тривалого емоційного напруження під час проведення розслідування, необхідність оперативності проведення розслідувань, підвищена відповідальність за свої дії, необхідність прийняття швидких рішень в умовах невизначеності, неможливість поділитися своїми переживаннями з близькими, часті нічні виїзди, постійна інтелектуальна активність. Необхідно також

відмітити те, що в діяльності правоохоронцю постійно необхідно долати опір із боку окремих осіб, а в деяких випадках і мікрогруп, зацікавлених у певному ході справи [7].

Таким чином, стресовий характер діяльності слідчих Нацполіції України, постійний контроль та психологічний тиск керівництва, боротьба з кримінальними структурами, низька оцінка праці суспільством та підвищені вимоги суспільства, призводять до високого нервово-психічного стресу, що відображається на погіршенні емоційного стану та когнітивної сфери, до виникнення соматичних і психічних захворювань, самогубств, професійної деформації, посиленні сімейних проблем. Все це негативно позначається на виконанні професійних обов'язків і призводить до зниження її ефективності. Отже, вміння протидіяти цим стресовим факторам в професійній діяльності визначається як провідне завдання психологічної служби.

Перспективами подальших досліджень з даної проблематики можуть бути порівняння впливу когнітивного та емоційного стресу та його ефектів різних професіоналів, які так чи інакше мають справу і причетні до підозрілої смерті дитини, наприклад, педіатри, спеціалісти з охорони дитинства, патологоанатоми, поліцейські на місці злочину.

Список літератури

1. Недря К.М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навч.-практ. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2020. 124 с.
2. Поклад В.І. Стрес-фактори в роботі слідчих Національної поліції України. *Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання : Тези доповідей та виступи учасників III Конгресу Соціологічної асоціації України* (Харків, 12-13 жовтня 2017 р.). Харків : Соціологічна асоціація України, 2017. С. 123-124.
3. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України Наказ МВС України від 06.07.2017. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.
4. Психологія у професійній діяльності поліції: навч. посіб. / [О.О. Євдокімова, І.В. Жданова, Д.В. Швець та ін.]; за заг. ред. В.В. Сокурєнка; МВС України, Харків, нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 426 с.
5. Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Харків, 2017. С. 226-228.
6. Roach J, Bryant R (2015) Child homicide: generating victim and suspect risk profiles. *Journal of Criminal Psychology* 5(3):201–215.
7. Roach J., Cartwright A., Sharratt K. (2017) Dealing with the Unthinkable: a Study of the Cognitive and Emotional Stress of Adult and Child Homicide Investigations on Police Investigators. *Police Crim Psych* 32:251–262.